

ŚWIADKOWIE PRZESZŁOŚCI ZIEMI SIEDLECKIEJ. BIOGRAMY

**BRODZIŃSKI Bronisław, DERLUKIEWICZ Tadeusz, PATEJUK Mikołaj Jerzy,
PŁĄŻEWSKA Irena , SZAFLIK Józef Ryszard, WRÓBLEWSKI Witold**

<https://doi.org/10.34739/his.2019.08.13>

W 2009 r. z inicjatywy i pod redakcją Śp. profesora Arkadiusza Kołodziejczyka ukazał się tom I *Słownika biograficznego Południowego Podlasia i Wschodniego Mazowsza*, któremu patronowały Siedleckie Towarzystwo Naukowe i Instytut Historii Akademii Podlaskiej (obecnie Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach). Zapowiadane kolejne tomy dotychczas się nie ukazały, dlatego postanowiliśmy, począwszy od czwartego numeru „Historii i Świata” uruchomić dział „Świadkowie Przeszłości Ziemi Siedleckiej. Biogramy”. Przyjmujemy dwa podstawowe założenia. Po pierwsze, zakres terytorialny określony w *Słowniku biograficznym Południowego Podlasia i Wschodniego Mazowsza*; po drugie, przyjmujemy zasady *Polskiego Słownika Biograficznego*, ale bez wprowadzania skrótów z nielicznymi wyjątkami. Skrótów wprowadzimy w wydaniu książkowym. Zamierzamy publikować biogramy osób urodzonych lub związanych z działalnością na terenie zakreślonym w tytule *Słownika biograficznego Południowego Podlasia i Wschodniego Mazowsza*. Szczególną uwagę pragniemy zwrócić na dorobek naukowy pracowników UPH, przez który i jego wcześniejsze mutacje przewinęło się wielu uczonych i pozostawiło znaczący ślad w dorobku naukowym i organizacyjnym uczelni.

BRODZIŃSKI Bronisław (1866-1919), adwokat, prezes Siedleckiego Towarzystwa Muzycznego, prezes Rady Miejskiej w Siedlcach.

Ur. się w 1866 r. w Kobryniu (obecnie Białoruś), syn Władysława i Jakubiny ze Zadarowskich. Po powstaniu styczniowym Brodzińskim skonfiskowano majątek i zmuszono do zmiany miejsca zamieszkania. **B.** studiował na uniwersytecie w Tartu (obecnie Łotwa) i Liège (Belgia). Brak konkretnej informacji o dacie rozpoczęcia działalności mecenasa **B.** jako adwokata przysięgłego w Siedlcach, można natomiast przypuszczać, że nastąpiło to pod koniec XIX w. lub na początku XX w. Wymienia go kalendarz prawniczy na rok 1905, ale nie ma go na podobnej liście z roku 1897. Adwokat Apolinary Hartglas, który około roku 1907 aplikował u mecenasa **B.**, wspominał go po latach jako człowieka zamożnego, adwokata o małej praktyce, nieuganiającego się za sprawami, uchodzącego za postępowca. Po śmierci adw. Stanisława

Sunderlanda (1912) na mocy decyzji zebrania ogólnego Sądu Okręgowego w Siedlcach mecenas **B.** został likwidatorem kancelarii zmarłego.

B. był społecznikiem, w latach 1903-1906 prezesem Siedleckiego Towarzystwa Muzycznego, członkiem komitetu redakcyjnego *Głosu Podlasia*, członkiem komitetu budowy kościoła pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny, w roku 1910 został prezesem ochotniczej straży ogniowej. Wspomagał finansowo Towarzystwo Przyjaciół Młodzieży przy Żeńskiej Szkole Handlowej Jadwigi Barszczewskiej. W lipcu 1915 r. wszedł w skład Komitetu Obywatelskiego i przewodniczył sekcji miejskiej. Po rezygnacji księdza kanonika Józefa Scipio del Campo z funkcji prezesa Rady Miejskiej w Siedlcach jesienią 1915 r. **B.** został powołany na jego miejsce. W roku 1915, na skutek zarządzenia niemieckich władz okupacyjnych, objął stanowisko notariusza i pełnił tę funkcję do końca życia.

Ożenił się z Jadwigą Wiktorią z Łagunów, nauczycielką, która w roku 1896 założyła w Siedlcach bibliotekę-czytelnię, działaczką Towarzystwa Dobroczynności i fundacji „Sierociniec”. Płyta epitafijna upamiętnia ją jako bojowniczkę o polską szkołę w latach 1904-1905. Zmarła 5 lutego 1962 r. w wieku 94 lat. Małżonkowie mieli dwoje dzieci, syna Włodzimierza – ucznia siedleckiego gimnazjum, który zmarł w roku 1911 w wieku 18 lat, i córkę Irenę, po mężu Płazewską (zob.), która rozpoczęła studia prawnicze w Warszawie w 1915 r., pierwszą kobietę adwokata w Siedlcach.

B. zmarł 5 maja 1919 r. w Siedlcach i został pochowany na cmentarzu przy ul. Cmentarnej.

„Głos Podlasia” 1910, nr 35 z 24 XII, 1911, nr 1 z 4 III, s. 1, 1913, nr 38 z 20 IX; **Kuć-Staniszevska A.**, *Wspomnienia z okupacji niemieckiej 1915-1918*, Warszawa 1939, s.18, 20,29, 34; **Hartglas A.**,

Na pograniczu dwóch światów, Warszawa 1996, s. 128; **Domagała K.**, *Spełnione marzenia*, Siedlce 2009, s. 132; **Głowacka-Maksymiuk U.**, *Gubernia siedlecka w latach 1905-1907*, Warszawa 1985, s. 50-51; **Winter A.**, *Siedlce 1918-1939*, Siedlce 2015, s. 25, 126, 572, 598, 601; Urząd Stanu Cywilnego w Siedlcach, Księga aktów stanu cywilnego parafii św. Stanisława 1919 r., aktu zgonu Bronisława Brodzińskiego, nr 206/1919, s. 211.

Witold OKNIŃSKI

DERLUKIEWICZ Tadeusz (1945-2014), mgr pedagogiki "Leśniak", muzykolog, skrzypek, scenarzysta, folklorysta, organizator, animator życia muzycznego i kultury śpiewaczej na Południowym Podlasiu.

Urodził się 17 II 1945 r. w Łomazach pow. Biała Podlaska w rodzinie Tomasza i Franciszki z d. Derlukiewicz. Po ukończeniu w czerwcu 1959 r. Szkoły Podstawowej w rodzinnej miejscowości, zdecydował się na wybór zawodu nauczyciela, zdał egzamin wstępny i podjął naukę w Liceum Pedagogicznym im. Stanisława Staszica w Leśnej Podlaskiej. W okresie nauki pięcioletniej w tym zakładzie kształcenia nauczycieli na Południowym Podlasiu należał do drużyny harcerskiej i teatru szkolnego oraz orkiestry szkolnej. Po zdaniu egzaminu dojrzałości i zdobyciu uprawnień do nauczania w szkołach podstawowych w czerwcu 1964 r. (XXXVIII Matura) pierwszą pracą zawodową od 1 IX 1964 r. rozpoczął w Szkole Podstawowej w Kozłach, gmina Łomazy, pow. Biała Podlaska

w wymiarze 26 godzin tygodniowo. Objął wychowawstwo nad klasami I-II, po przeszkoleniu został opiekunem instruktorem 38 Drużyny Harcerskiej im. Tadeusza Kościuszki dotychczas funkcjonującej przy tej placówce oświatowo-wychowawczej. Utworzył zespół artystyczny, z którym z dużym powodzeniem włączył się w uczestnictwo w corocznych Festiwalach Piosenki Zuchowej i Harcerskiej od szczebla podstawowego po wojewódzki. Założył i podjął się prowadzenia chóru szkolnego i zespołu śpiewaczego miejscowego Koła Gospodyń Wiejskich. Włączył się ponadto w działalność miejscowego Koła Związku Młodzieży Wiejskiej działającego w tej wsi, organizując zespół teatralny.

Podnosząc kwalifikacje zawodowe w systemie zaocznym ukończył 23 II 1968 r. dwuletnie Studium Nauczycielskie na kierunku wychowanie muzyczne w Lublinie. W końcu lat 60. XX w. został członkiem kapeli ludowej w Łomazach i Chóru Nauczycielskiego Związku Nauczycielstwa Polskiego w Białej Podlaskiej. Od 1 IX 1971 r. korzystając z oferty nowej pracy, przeszedł na etat instruktora pedagoga w Domu Kultury Dzieci i Młodzieży w Białej Podlaskiej. Prowadził zajęcia w sześciu kołach zainteresowań: muzycznym, chóralnym, dwóch sportowych, teatralnym i projekcji

filmów. Po odejściu na emeryturę dotychczasowego dyrektora tej placówki oświatowo-kulturalnej w okresie 1 IX 1974-31 VII 1975 pełnił obowiązki dyrektora. Nadal udzielał się społecznie jako instruktor harcerski, od 1973 r. pełnił funkcję zastępcy przewodniczącego Komisji Rewizyjnej Hufca Związku Harcerstwa Polskiego w Białej Podlaskiej.

Jako znany animator życia kulturalnego od 1 VIII 1975 r. przeszedł na stanowisko starszego instruktora powołanego do życia Wojewódzkiego Domu Kultury (WDK) w Białej Podlaskiej. Po roku pracy w tej instytucji został kierownikiem działu organizacji i społecznego uczestnictwa w kulturze. Sprawował nadzór merytoryczny nad zespołami artystycznymi funkcjonującymi na obszarze województwa białskopodlaskiego i nad działalnością Łosickiego Domu Kultury. Organizował stałe przeglądy zespołów, konkursy recytatorskie, prowadził kapelę ludową działającą przy WDK. Równolegle udzielał się od 1 VIII 1977 r. jako skrzypek w próbach i koncertach kapeli Zespołu Pieśni i Tańca "Podlasie" przy Filii Warszawskiej Akademii Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej. Występował jako członek kapeli przy Zespole Tańca Ludowego Wojewódzkiej Spółdzielni Spożywców "Społem" i przy Zespole Pieśni i Tańca Ludowego "Biawena" w Białej Podlaskiej. Ponadto za zgodą dyrekcji WDK jako instruktor prowadził koło chórne i koło projekcji filmów przy Młodzieżowym Domu Kultury w Białej Podlaskiej.

Od 1 VII 1979 r. skorzystał z nowej oferty pracy i przeszedł na stanowisko kierownika działu społeczno-wychowawczego Spółdzielni Inwalidów "Elremet" w Białej Podlaskiej. W krótkim czasie doprowadził do powiększenia składu osobowego zespołu Pieśni i Tańca działającego przy tej spółdzielni. W sposób znaczący wzbogacił dotychczasowy repertuar. Posunięcia te zaowocowały szeregiem sukcesów tego zespołu nie tylko w skali województwa białskopodlaskiego, ale ogólnopolskiej. Zespół stał się rozpoznawalny, chętnie zapraszany na uświetnienie występem na centralnych uroczystościach m.in. na koncert z okazji Dnia Pracownika Spółdzielczości Pracy w Warszawie 28 VI 1980 r. w Sali Kongresowej Pałacu Kultury i Nauki.

Podnosząc nadal kwalifikacje formalne 14 VI 1982 r. obronił pracę magisterską na temat: *Rola Młodzieżowego Domu Kultury w rozpowszechnianiu działalności kulturalnej dzieci i młodzieży* na Wydziale Pedagogiki i Psychologii UMCS w Lublinie. Dodatkowo ukończył Kurs redaktorów i realizatorów dźwięku rozgłośni zakładowych Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w okresie maj 1982-czerwiec 1983 r. w Lublinie.

Osobiście nie do końca odczuwał satysfakcję z pracy w Spółdzielni Inwalidów „Elremet” jeśli chodzi o wysokość płacy. Po dwuletnim okresie starań i sporów z pracodawcą, od 1 IX 1985 r. przeszedł na posadę nauczyciela wychowania muzycznego do Szkoły Podstawowej Nr 6 w Białej Podlaskiej. Związał się zawodowo z tą placówką oświatową, od 1 IX 1995 r. noszącą nazwę Zespołu Szkół Ogólnokształcących Nr 2 w Białej Podlaskiej na okres ponad 12 lat. Charakteryzowany jako pedagog "rzetelny, zdyscyplinowany i pracowity", sprawował wychowawstwo klasowe, prowadził chór szkolny oraz zespoły szkolne mandolinistów i fletowy. Decyzją władz oświatowych woj. białskopodlaskiego od września 1988 r. dodatkowo obciążony został obowiązkami metodyka wychowania muzycznego, opiekunem praktyk pedagogicznych słuchaczy Studium Nauczycielskiego w Białej Podlaskiej. Mimo rozlicznych obowiązków starał się w sposób nad wyraz obowiązkowy i sumienny wywiązywać z wymagających zadań.

Zgodnie z wcześniejszymi zobowiązaniami uczestniczył w próbach i koncertach jako skrzypek kapeli funkcjonującej przy Zespole Pieśni i Tańca przy Spółdzielni Inwalidów „Elremet” i Zespole Pieśni i Tańca „Podlasie” AWF w Białej Podlaskiej. Doceniał możliwości odwiedzania różnych krajów, z drugiej zaś strony zdawał sobie sprawę jakim kosztem to czyni. Korzystając z Karty Nauczyciela zdecydował się na przejście na emeryturę z dniem 1 V 1998 r. Nie zerwał jednak łączności z muzyką i śpiewem, które kochał. Z jednej strony uczestniczył jako członek kapeli Zespołu Pieśni i Tańca „Podlasie” w koncertach lub w występach samej kapeli „na zamówienie”. Z drugiej w porozumieniu z dyrekcją Gminnego Ośrodka Kultury w Białej Podlaskiej od listopada 1998 r. podjął się organizacji, a następnie prowadzeniu ludowych zespołów śpiewaczych w dwóch wsiach w pow. Biała Podlaska: Perkowice i Woskrzenice jako kierownik muzyczny. Zainicjował zbieranie i gromadzenie tekstów pieśni, piosenek i przyśpiewek z obszaru powiatu bialskiego, które po opracowaniu muzycznym wprowadzał do repertuaru. Zespoły te pod jego kierownictwem wkrótce stały się znane z występów na Południowym Podlasiu.

W 2001 r. został instruktorem muzycznym trzeciego zespołu, tym razem zespołu obrzędowo-śpiewaczego „Lewkowanie” ze wsi Dokudów k. Białej Podlaskiej. Był współscenarzystą wielu widowisk teatralno-obrzędowych tego zespołu takich jak: „Korowaj”, „Hohosty”, „Walanki”, „Chusta prac”, „Dokudowskie wesele”. Często łączył pracę kierownika i scenarzysty w tym zespole z osobistym udziałem w prezentowanych przedstawieniach. Na potrzeby tego zespołu opracował muzycznie zbiór pieśni i przyśpiewek. Zespół „Lewkowanie” z racji na organizację widowisk obrzędowo-wokalnych i pielęgnowanie tradycji kultury miejscowej dostąpił dwukrotnego wyróżnienia i nagrody przyznanej przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej.

Na przełomie 2012/13 r. doprowadził do powstania czwartego zespołu obrzędowo-śpiewaczego „Kaczeńce” z Czosnówki k. Białej Podlaskiej. Próby z tym zespołem rozpoczął od stycznia 2013 r. włączając do repertuaru szereg nowych pieśni ludowych i patriotycznych. Odpowiadając na prośbę przedstawicielek Koła Gospodyń Wiejskich z Dubowa gm. Łomazy, od jesieni 2013 r. podjął się organizacji, a następnie prowadzenia kolejnego piątego zespołu śpiewaczego. Z pracą z nowopowstałymi zespołami we wsiach Czosnówka i Dubów łączył duże nadzieje i był pełen optymizmu. Czuł się o wiele młodszy, gdy rozpoczynał grę na skrzypcach w gronie przyjaciół. Ponad 15 letni ostatni okres pracy twórczej z zespołami śpiewaczymi i śpiewaczo-obrzędowymi zaowocowały zebraniem ponad 200 pieśni, piosenek i przyśpiewek, powstaniem ok. 30 widowisk obrzędowo-teatralnych, opracowaniem muzycznym ponad 80 zapomnianych już pieśni. Praca ważna, pożyteczna, wypływająca z potrzeby serca, czasami pełna wahań, rozterek, nie współmierna do rezultatów była zauważana i nagradzana.

Odnaczony był Medalem 40-lecia Polski Ludowej. Uehonorowany: Odznaką Za Zasługi dla Województwa Białkopodlaskiego, Odznaką Zasłużony Działacz Kultury, Złotą Odznaką Honorową Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, Odznaką Zasłużony dla Gminy Biała Podlaska. Wyróżniony ok. 30 dyplomami i podziękowaniami.

Zmarł 11 VIII 2014 r. po krótkiej chorobie w Białej Podlaskiej. Pochowany został na miejscowym cmentarzu przy ul. Janowskiej. Żonaty od 7 I 1977 r. z Ewą Kozioł miał syna Jakuba Wiesława (ur.1978) i córkę Katarzynę Magdalenę (ur.1986).

Sroka J., *Leśniacy. Zakład Kształcenia Nauczycieli w Leśnej Podlaskiej 1916-1970*, Biała Podlaska 1990, s. 427; Archiwum Zespołu Szkół Ogólnokształcących Nr 2 w Białej Podlaskiej, Akta osobowe sygn. 308, Tadeusz Derlukiewicz; Archiwum Białskiego Centrum Kultury w Białej Podlaskiej, Akta osobowe sygn. 45,46, Derlukiewicz Tadeusz; Archiwum Spółdzielni Inwalidów "Elremet" w Białej Podlaskiej, Akta osobowe sygn. 86 D, Derlukiewicz Tadeusz; Informacje Gminnego Ośrodka Kultury w Białej Podlaskiej z III 2015 r.; Informacje żony Ewy Derlukiewicz z V 2015 r.

Tomasz DEMIDOWICZ

PATEJUK Mikołaj Jerzy (1901-1941), ps. „Mikuś”, „Mikołaj”, mgr pedagogiki, artysta malarz, grafik, regionalista, pedagog, „Leśniak”, organizator i animator życia kulturalno-oświatowego i społecznego, porucznik rezerwy Wojska Polskiego, kierownik Publicznej Szkoły Powszechnej w Konstantynowie w latach 1938-1941.

Urodził się 6 XII 1901 r. w miejscowości Przegaliny Duże, powiat Radzyń Podlaski, w rodzinie Pawła i Katarzyny z d. Pietruszewska. Po ukończeniu Publicznej Szkoły Powszechnej w rodzinnej wsi z wynikiem bardzo dobrym naukę kontynuował w dwuletniej Szkole Rolniczej w Komarówce (Podlaskiej). Zdecydował się na wybór zawodu nauczyciela zdał egzamin i podjął naukę w Państwowym Seminarium Nauczycielskim (PSN) Męskim im. Mieczysława Brzezińskiego w Leśnej Podlaskiej. Będąc słuchaczem PSN w okresie 5 IV 1917-11 XI 1918 r. należał do czynnych członków Polskiej Organizacji Wojskowej. Wobec zagrożenia ojczyzny z grupą słuchaczy ochotników z seminarium leśniańskiego, wstąpił z dniem 10 III 1920 r. na ochotnika do Wojska Polskiego. Wziął udział w wielu bitwach i potyczkach wyróżniając się brawurą i pomysłowością. Po powrocie z frontu 20 IX 1920 r. kontynuował naukę w ulubionej przez

siebie szkole pedagogicznej. Należał do szkolnej orkiestry, koła plastycznego i zespołu dramatycznego. Był przybocznym, a następnie komendantem hufca harcerek PSN.

Po zdaniu egzaminu dojrzałości 21 VI 1924 r. (I Komplet, Kurs im. Tomasza Zana) i uzyskaniu uprawnień do wykonywania zawodu nauczyciela szkół publicznych i prywatnych, jako wyróżniający się absolwent podjął pracę w istniejącej przy PSN w Leśnej Podlaskiej Szkole Ćwiczeń. Nauczając w tej szkole prowadził dziecięcy zespół muzyczny i koło plastyczne. Nadal występował w seminaryjnym zespole dramatycznym i orkiestrze szkolnej. Podnosząc kwalifikacje ukończył z wyróżnieniem trzytygodniowy kurs metodyczny przygotowawczy do wyższych kursów nauczycielskich w Lublinie. Na własną prośbę od 1 IX 1926 r. przeniósł się

do Publicznej Szkoły Powszechnej w Walentynowie gmina Krzczonów. Nadal podnosząc kwalifikacje z wyróżnieniem ukończył latem 1927 r. kurs fonetyki języka polskiego i metodyki prac piśmienniczych w Siedlcach.

Korzystając z nowej oferty pracy przeniósł się od 3 VIII 1927 r. do siedmioklasowej Publicznej Szkoły Powszechnej w Konstancyńowie. Pracując w tej placówce oświatowej uczył m.in. języka polskiego, wychowania plastycznego i śpiewu. Prowadził z dużym powodzeniem chór uczniowski i koło plastyczne. W latach 1927-1929 pełni obowiązki zastępcy komendanta miejscowej Ochotniczej Straży Pożarnej (OSP). Utrzymywał przez cały czas kontakt z macierzystym PSN, a od 1937 r. z Państwowym Liceum Pedagogicznym w Leśnej Podlaskiej. Był min. w składzie komitetu organizacyjnego II Zjazdu Koleżeńkiego Leśniaków w 1928 r. Brał udział w przygotowaniu na tę okazję jednodniówki „Leśniak”. Zaistniał jako autor wielu pomysłów edytorsko-graficznych. Próbował też poezji. Między innymi napisał wiersz pt. *Nieznajomemu*. Równocześnie ciągle podnosił wykształcenie formalne rozwijając swe nieprzeciętne zdolności plastyczne i muzyczne. W dniu 16 VI 1934 r. ukończył z wyróżnieniem czteroletnią Wolą Szkołę Malarstwa i Rysunku im. L. Mehofferowej w Lublinie. W konkursach uczelnianych uzyskał w grafice 6 nagród pierwszych, jedną drugą i jedną trzecią. Zdobył 4 pierwsze nagrody w konkursach malarskich i 3 drugie w rysunku.

Korzystając z urlopów bezpłatnych i w niewielkim stopniu płatnych w marcu 1939 r. obronił pracę magisterską na wydziale pedagogicznym Instytutu Związku Nauczycielstwa Polskiego w Warszawie p.t. *Kultura ludowa Podlasia*. Charakteryzowany w dokumentach tak cywilnych jak i wojskowych jako nieprzeciętny talent. Po ukończeniu w 1931 r. Centrum Wyszkołenia Piechoty Wojska Polskiego mianowany został podporucznikiem rezerwy. W drugiej połowie lat 30-tych sprawiał władzom oświatowym „swoiste kłopoty”. Nie potrafiły one w pełni wykorzystać jego talentu, a nawet kwestionowały zdobyte przez niego dyplomy, mimo że figurowały na nich najwyższe noty. Od 1 IX 1938 r. władze zwierzchnie powierzyły mu pełnienie obowiązków kierownika macierzystej placówki oświatowej w Konstancyńowie. Znany ze społecznikowskiej działalności wspierał nadal działalność OSP i był prezesem oddziału Związku Strzeleckiego „Strzelec”.

Zmobilizowany w szeregi 95 Pułku Piechoty 39 Dywizji Piechoty Wojska Polskiego w marcu 1939 r. wziął udział w kilka miesięcy później w Wojnie Obronnej Polski. Jako dowódca plutonu wraz ze swoimi żołnierzami przeżył gorycz porażki. Po szczęśliwym powrocie z wojny ponownie objął funkcję kierownika szkoły. Stał na czele organizacji Orzeł Biały. Następnie prowadził działalność w szeregach Związku Walki Zbrojnej (ZWZ), a później Armii Krajowej. Od końca listopada 1939 r. był komendantem drugiego rejonu pod ps. „Mikuś”, „Mikołaj” obejmujące Hołowczyce, Leśną Podlaskę i Konstancyńów. Aresztowany w marcu 1941 r. w wyniku wyspy był więziony i torturowany w siedzibie Gestapo w Białej Podlaskiej.

Zmarł 8 IV 1941 r. w celi więziennej po kolejnym przesłuchaniu. Pochowany został na cmentarzu rzymsko-katolickim przy ulicy Janowskiej. Żonaty od października 1928 r. z Jadwigą Majewska, miał dwóch synów: Janusza Piotra (ur. 1931) i Radosława Rafała Marka (ur. 1935).

Odnaczony był Krzyżem Legionów, Srebrnym Medalem za Długoletnią Służbę, Medalem X-lecia Odzyskania Niepodległości (1928). Pośmiertnie zaś Złotym Krzyżem Zasługi, dwukrotnie Medalem Wojska (1946, 1948) i Krzyżem Armii Krajowej.

Imię jego upamiętnione zostało na tablicy w Bazylice Mniejszej w Leśnej Podlaskiej i tablicy pamiątkowej w budynku szkoły podstawowej w Konstantinowie.

Demidowicz T., *Patejuk Mikołaj Jerzy 1901-1941* „Echo Leśników” 2007, nr 11, s.88-90; **Sroka J.**, *Leśniacy. Zakład Kształcenia Nauczycieli w Leśnej Podlaskiej 1916-1970*, Biała Podlaska 1990, s. 61-62, 66-67, 238-239, 380-381 (foto); Archiwum Delegatury Kuratorium Oświaty w Białej Podlaskiej, Zbiór dokumentów osobowych – Patejuk Mikołaj, sygn. 775 bp; Archiwum Państwowe w Lublinie, Oddział w Radzynie Podlaskim, Zespół Seminarium Nauczycielskiego w Leśnej Podlaskiej, sygn. 180 k.1-14; Informacje syna Janusza Piotra z XI 2007r.; Informacje mgr. inż. Romualda Murawskiego z 20 VIII 2006 r.

Tomasz DEMIDOWICZ

PŁAŻEWSKA Irena z d. Brodzińska (1894-1975), absolwentka Uniwersytetu Warszawskiego, adwokatka m.in. w Siedlcach.

Urodziła się 15 września 1894 r. w Siedlcach, ale w dokumentach z okresu międzywojennego figuruje data urodzenia 15 września 1896 r. Była córką Bronisława Brodzińskiego (zob.) i Jadwigi z Łagunów. Jej ojciec był siedleckim adwokatem, matka nauczycielką szkół średnich. **P.** uczyła się w prywatnej szkole handlowej Jadwigi Barszczewskiej w Siedlcach i świadectwo ukończenia tej szkoły otrzymała 16 czerwca 1912 r. Egzamin z kursu gimnazjum rządowego zdała w Petrowsku na Kaukazie, a egzamin z łaciny zaliczyła przy moskiewskim okręgu naukowym. W latach 1913-1914 była uczestniczką kursów prawnych w Moskwie. W sierpniu 1915 r., po zajęciu Siedlec przez Niemców, pracowała w miejskim szpitalu jako wolontariuszka. Swoje przeżycia z tego okresu notowała w pamiętniku znajdującym się obecnie w Muzeum Regionalnym w Siedlcach.

Na Wydział Prawny Uniwersytetu Warszawskiego została przyjęta 16 listopada 1915 r., immatrykulowana 25 listopada 1915 r. Studiowała w latach 1915/1916, a następnie – po przerwie – w latach 1919/1921. Nieznana jest przyczyna przerwy w studiach, ale z akt studentki Ireny Brodzińskiej wynika, że w październiku 1919 r. złożyła podanie do rektora o pozwolenie na dalsze studia na Wydziale Prawa w semestrze VII. Po przesłuchaniu całkowitego kursu i złożeniu 3 przepisanych egzaminów (prawno-historycznego, politycznego i sądowego) otrzymała dyplom ukończenia studiów

26 kwietnia 1921 r. Dwa egzaminy zdała w wyniku celującym, a trzeci sądowy z wynikiem dostatecznym.

Po odbyciu aplikacji sądowej w Sądzie Okręgowym w Warszawie w latach 1921-1924 rozpoczęła aplikację adwokacką. Początkowo aplikowała w Warszawie u adwokata Henryka Cederbauma, a następnie w Siedlcach u adwokata Aleksandra Wilczyńskiego. Po zdaniu egzaminu została wpisana na listę adwokatów w Siedlcach. Fakt ten odnotowała ówczesna „Gazeta Sądowa Warszawska”, podając informację Rady Adwokackiej Okręgu Sądu Apelacyjnego w Warszawie o przyjęciu w poczet adwokatów dwóch kobiet – Heleny Hakmacherowej z siedzibą w Warszawie oraz Ireny Płażewskiej z siedzibą w Siedlcach. Były to kolejne kobiety uprawnione do wykonywania zawodu adwokata po wpisanych kilka miesięcy wcześniej Irenie Kaliskiej i Oldze Bardachowej, dla których siedzibą wykonywania zawodu była Warszawa.

W październiku 1929 r. przewodniczyła zjazdowi wychowanek zorganizowanemu dla uczczenia 25-lecia pracy pedagogicznej przełożonej Jadwigi Barszczewskiej-Michałowskiej. Praktykę adwokacką prowadziła w Siedlcach do lutego 1945 r. z krótką przerwą w okresie działań wojennych w 1939 r. Siedlecki adwokat Władysław Janicki wspominał koleżankę po fachu z okresu okupacji jako osobę oddaną sprawom klienteli zapalczywie i zapamiętałe. Jeszcze przed wojną uzyskała pozwolenie dla kierowcy niezawodowego. W okresie od sierpnia 1944 r. do maja 1946 r. przewodniczyła Siedleckiemu Towarzystwu Przyjaciół Żołnierza Polskiego, organizacji, której pomysłodawcą był jej mąż Ignacy Płażewski. Z tego tytułu brała udział w I Krajowej Konferencji Towarzystwa i Kół Przyjaciół Żołnierza odbytej 30 lipca 1945 r. w Warszawie.

Po zakończeniu wojny, w związku z pracą męża, przeprowadziła się do Łodzi. Na mocy postanowienia Tymczasowego Zarządu Izby Adwokackiej w Warszawie z dnia 14 grudnia 1945 r. została wpisana na listę adwokatów z siedzibą w Łodzi. Była też wówczas uprawniona do pełnienia obowiązków obrońcy przed sądami wojskowymi. W roku 1947 wstąpiła do Stronnictwa Ludowego, a od roku 1949 należała do Ligi Kobiet i w ramach tej organizacji udzielała bezpłatnych porad prawnych. Świadczyła także nieodpłatnie pracę jako radca prawny Związku Zawodowego Nauczycielstwa Polskiego Okręgu m. Łodzi.

W roku 1951 z powodu zarzutu wrogiego stosunku do Polski Ludowej nie została pozytywnie zweryfikowana, dopiero Wyższa Komisja Weryfikacyjna przy Ministrze Sprawiedliwości 14 III 1953 r. uchyliła zaskarżone orzeczenie i utrzymała wpis **P.** na listę adwokatów Wojewódzkiej Izby Adwokatów w Łodzi. Przydzielono ją wówczas do Zespołu Adwokackiego Nr 8, a następnie przeniesiono do Zespołu Adwokackiego Nr 5. Mecenas **P.** uczestniczyła w pracach samorządu adwokackiego, w latach 1958-1962 była członkiem Komisji Dyscyplinarnej i komisji funduszu wzajemnej pomocy oraz sądownictwa polubownego przy Radzie Adwokackiej w Łodzi.

W grudniu 1957 r. została odznaczona Złotym Krzyżem Zasługi. Zaszła też na Odznakę Honorową miasta Łodzi. Pomimo podeszłego wieku zawód adwokata wykonywała niemal do końca życia. Z listy adwokatów członków Zespołu Nr 5 w Łodzi została skreślona 1 stycznia 1975 r.

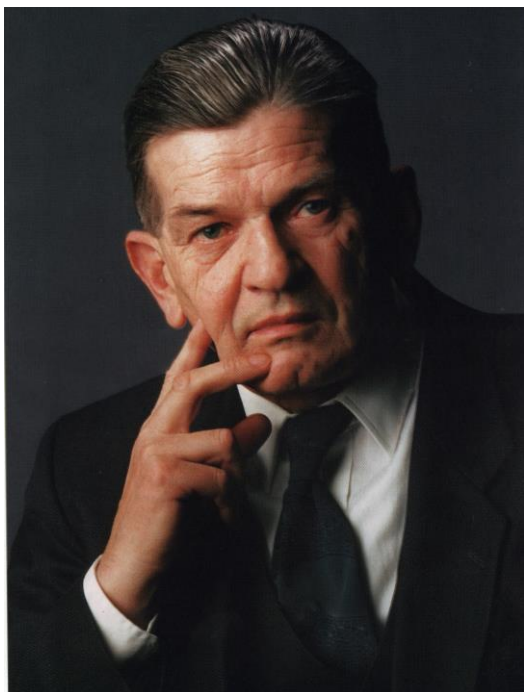
Zmarła 24 stycznia 1975 r. Jako nestorka adwokatki polskiej została pochowana na cmentarzu w Siedlcach obok ojca adw. Bronisława Brodzińskiego. Mąż – Ignacy Płażewski (1899-1977) – dziennikarz, wydawca, fotografik, historyk fotografii (*Dzieje polskiej fotografii*). Syn Jerzy (1924-2015) był dziennikarzem, krytykiem filmowym

i historykiem filmu, autorem wielu książek poświęconych filmowi, m. in. *Język filmu*, *Historia filmu*, *Historia filmu francuskiego*.

Okniński W., *Adwokaci siedleccy*, Siedlce 2016, s. 226-231; Dziennik Urzędowy Miasta Siedlce 1924, nr 16, s. 433 i 1926 nr 19, s. 371; „Gazeta Sądowa Warszawska” 1927, nr 30 z 25 VII; **Kuć-Staniszevska A.**, *Wspomnienia z okupacji niemieckiej 1915-1918*, Warszawa 1939, s. 18, 20, 34; **Janicka A.**, *Niech się tej śmierci moje dzieci nie wstydzą. List skazanego na śmierć*, „Polityka” 1994, nr 44; **Bereza H.**, *Dziennik – zapiski z lat 1900-1944*, Siedlce 2017, s. 85; **Kordaczuk S.**, *Pejzaż Siedlec z „Jackiem” w tle*, Siedlce 2006, s.14; Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, Akta studentki Ireny Brodzińskiej, sygn. RP 394; Archiwum Izby Adwokackiej w Łodzi, Akta osobowe Ireny Płażewskiej; www.siedlec-zwiedzanie.pl/plazewski.

Witold OKNIŃSKI

SZAFLIK Józef Ryszard (1930-2008), wybitny historyk ruchu ludowego, autor wielu monografii, prof. Uniwersytetu Warszawskiego, Akademii Podlaskiej.

Urodził się 18 lutego 1930 r. we wsi Więcki, powiat częstochowski, województwo kieleckie, w rodzinie kierownika szkoły Aleksandra i jego żony Heleny ze Starczewskich. Ojciec – porucznik rezerwy Wojska Polskiego brał udział w wojnie obronnej we wrześniu 1939 r. Wzięty do niewoli przez Armię Czerwoną (18 września) zbiegł z grupą kilkudziesięciu oficerów i dołączył do Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Polesie”, walcząc pod rozkazami gen. Franciszka Kleeberga do 5 października 1939 r. W okresie okupacji niemieckiej rodzina Szaflików zamieszkała we wsi Kamyk, skąd następnie wysiedlona została do wsi Borowa koło Częstochowy. Trójkę małych dzieci utrzymywała matka, gdyż ojciec za działalność konspiracyjną osadzony był w więzieniu. W domu często brakowało chleba,

a w czasie zimy drewna do opalenia mieszkania. Już jako 14-letni chłopak spotkał się z okrucieństwem kolonistów niemieckich. Został kilkakrotnie pobity.

Do wybuchu wojny **Sz.** zdążył ukończyć trzy klasy szkoły powszechnej. W okresie okupacji, mieszkając na terenie ziem włączonych do Rzeszy, nie miał możliwości kontynuowania nauki. Dopiero w roku szkolnym 1943/1944 – przerzucony przez granicę do Generalnego Gubernatorstwa – uczył się na tajnych kompletach, prowadzonych przez Braci Szkolnych (wspólnota zakonna, właśc. Zgromadzenie Braci Szkół Chrześcijańskich, której celem było wychowanie młodzieży w duchu chrześcijańskim,

zakładała i prowadziła domy dziecka, szkoły, internaty; prowadziła m.in. w Częstochowie szkołę powszechną, gimnazjum i internat) w Częstochowie, gdzie ukończył pierwszą klasę gimnazjalną. Wojna głęboko wryła się w jego pamięć. Zimą 1945 r. uratował jednego z żołnierzy Wehrmachtu przed rozstrzelaniem przez Rosjan. Znał język niemiecki, jednak posługiwał się nim niechętnie.

W latach 1945-1949 był uczniem Gimnazjum i Liceum im. Romualda Traugutta w Częstochowie, w którym uzyskał świadectwo dojrzałości. Wtedy też rozpoczął działalność społeczną w szeregach Związku Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici”. Pełnił funkcje prezesa Zarządu Szkolnego, wiceprezesa Zarządu Powiatowego w Częstochowie i członka Zarządu Wojewódzkiego w Kielcach. W 1947 r. podjął decyzję o wstąpieniu do Stronnictwa Ludowego. Tak zaczęło się Jego zaangażowanie w ruch ludowym.

Po maturze w 1949 r. wybrał studia historyczne w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Tam słuchał wykładów plejady wybitnych historyków – profesorów: Gerarda Labudy, Henryka Łowmiańskiego, Kazimierza Piwarskiego, Stanisława Szczotki i Kazimierza Tymienieckiego. Uczestniczył w seminarium prof. Szczotki i w oparciu o pracę *Stosunki gospodarczo-społeczne we wsiach państwa żywieckiego w XVII i XVIII wieku* oraz egzamin końcowy uwieńczył dwustopniowe studia magisterium w 1954 r.

Ukończenie studiów zbiegło się z drugą bardzo ważną decyzją życiową – wstąpieniem w związek małżeński ze studentką historii Krystyną Klepacką. Ze związku przyszły na świat dwie córki – Grażyna (1956) i Marzena (1958). Później profesor doczekał się wnuków – Małgorzaty (1981), Tomasza (1983), Michała (1984), Grzegorza (1990) i Marty (1997).

Rok 1954 był ważny jeszcze z innego powodu – związanego z pracą zawodową. Wybijający się w czasie studiów dobrymi wynikami oraz „zacięciem” do pracy naukowej świeżo „upieczony” mgr **Sz.** powędrował na wschodnie rubieże Rzeczypospolitej – do Lublina. W Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej (UMCS) tworzył się Wydział Humanistyczny, uruchamiający studia historyczne. Ciągnęli więc do Lublina młodzi adepci nauki z silnych ośrodków naukowych – Warszawy, Krakowa, Poznania.

Tu zaczęła się kariera naukowa, wszak od 1 listopada 1954 r. zatrudniony został na stanowisku asystenta w Katedrze Historii Polski do XVIII wieku, kierowanej wówczas przez doc. dr. Kazimierza Myślińskiego, przybyłego również z uniwersytetu w Poznaniu. W Lublinie rozwinął talent naukowy i aktywność na różnych polach życia publicznego. Ogłosił drukiem 3 książki: *Starostwo parczewskie w XVI-XVII wieku* (Lublin 1961), *Wieś lubelska w połowie XVII wieku. Problem zniszczeń wojennych i odbudowy* (Lublin 1963), *Dzieje Łukowa* (Lublin 1962) – współautorem był R. Orłowski. Publikował rozprawy i artykuły w pismach naukowych: „Annales Universitatis Mariae Curie Skłodowska”, „Rocznik Lubelski”, „Studia i Materiały do dziejów Wielkopolski i Pomorza”, „Kwartalnik Historyczny”. Organizował sesje regionalne, poświęcone dziejom lokalnym, prezentował wyniki badań własnych, publikując je w materiałach pokonferencyjnych. Ukoronowaniem aktywności naukowej „etapu lubelskiego” była publiczna obrona dysertacji doktorskiej 6 czerwca 1960 r. na temat: *Zniszczenia wojenne we wsiach woj. lubelskiego i Ziemi Chełmskiej*.

Sz. cechowało duże poczucie wrażliwości społecznej. Dało się to zaobserwować w jego zaangażowaniu w Zjednoczonym Stronnictwie Ludowym. Szybko zdobył uznanie miejscowego środowiska ludowcowego – niezbyt bogatego w inteligencję

ludową. Dlatego wybierano go na wiceprezesa Uczelnianego Zarządu ZSL w UMCS, członka Miejskiego i Wojewódzkiego Komitetu ZSL w Lublinie. **Sz.** przewodniczył Komisji Historycznej przy WK ZSL, która jako pierwsza w Polsce 16-17 listopada 1963 r. zorganizowała sesję naukową na 70-lecie ruchu ludowego i opublikowała materiały w formie książkowej pod jego redakcją *Ruch ludowy na Lubelszczyźnie. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej przez WK ZSL w Lublinie* (Lublin 1964). Na zjeździe miejskiej organizacji ZSL w 1961 r. **Sz.** – jako przewodniczącego obrad zauważył Czesław Wycech – marszałek sejmiku i wiceprezes Naczelnego Komitetu. Przed II wojną światową uczył w Lublinie i miał – jak mało kto później duże zamiłowanie do historii ruchu ludowego. To z jego inicjatywy rozpoczęli ludowy wydawanie w roku 1959 – „Roczników Dziejów Ruchu Ludowego”, a w rok później utworzono Zakład Historii Ruchu Ludowego przy NK ZSL. Taki człowiek, jak **Sz.** potrzebny był w Warszawie.

Z dniem 13 lutego 1963 r. został powołany na stanowisko kierownika Zakładu Historii Ruchu Ludowego (ZHRL). Przejście do Warszawy warunkował kontynuacją pracy naukowej na Uniwersytecie Warszawskim (UW). Miał wszak świadomość, że ZHRL, mimo że był placówką naukowo-badawczą, to jednak funkcjonował na prawach Wydziału NK ZSL, a więc w strukturach partii politycznej. Nie chciał więc życia swego i rodziny wiązać ze stolicą sezonowo – na czas koniunktury politycznej Cz. Wycecha. Od 1 października 1963 r. rozpoczął pracę w Katedrze Historii Polski Najnowszej Instytutu Historycznego UW – kierowanej przez prof. dr. hab. Henryka Jabłońskiego. Do Warszawy przeszedł w pełni sił twórczych – mając 33 lata, szerszy dostęp do archiwów i bibliotek centralnych. Tam też rozwinął talent badacza naukowego. Jednocześnie ujawnił duże zdolności organizacyjne, tworząc bibliotekę i archiwum ZHRL, inicjując szereg konferencji naukowych, poświęconych przeszłości ruchu ludowego – w tym 22-24 listopada 1965 r., której materiały ukazały się w obszernym tomie: *70 lat ruchu ludowego. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej przez ZHRL dn. 22–24 XI 1965 r.*, pod red. J.R. Szaflika (Warszawa 1967).

Stopień naukowy doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie historii najnowszej uzyskał 24 marca 1970 r. w oparciu o rozprawę *Polskie Stronnictwo Ludowe „Piast” 1926-1931* (ukazała się w formie książki – Warszawa 1970) i pozytywną ocenę całokształtu dotychczasowego dorobku naukowego. Dnia 1 czerwca 1974 r. został powołany na stanowisko docenta w Instytucie Historii UW.

W roku 1971, z dniem 31 października, odszedł z pracy w ZHRL. W PRL-u było tak, że jak odchodził lider – to wcześniej czy później odchodzili też ludzie z nim związani. Cz. Wycecha na stanowisku prezesa NK ZSL (od 1962 r.) zmienił Stanisław Gućwa. W latach siedemdziesiątych Stronnictwo zrezygnowało z resztek samodzielności politycznej i coraz bardziej zbliżało się do PZPR. Niechętnie widziano ludzi samodzielnie myślących, angażujących się przecież w partii działającej legalnie. Wyrazem tego były uchwały VI i VII Kongresu ZSL, przyjmujące program PZPR za własny i zobowiązujące ludowców do realizacji tegoż. Odsuwano tych, którzy nawiązywali w postawach i działalności do Witosa, Rataja, Mikołajczyka. Odejście **Sz.** z pracy w ZHRL oznaczało polityczne zapomnienie i *sui generis* – emigrację wewnętrzną. Nowy prezes Stronnictwa Stanisław Gućwa nie szanował historyków, akceptował zaś politologów. **Sz.** niechętnie widziano w redakcji „Roczników Dziejów Ruchu Ludowego”. Nie był jednak osamotniony, miał w Zakładzie wielu przyjaciół.

Poświęcił się wyłącznie pracy naukowej. To wtedy opublikował dwie autorskie książki o oryginalnej tematyce: *Początki konspiracyjnego ruchu ludowego. Studium o tematyce politycznej Centralnego Kierownictwa Ruchu Ludowego 1939–1943*, (Warszawa 1973), *O rząd chłopskich dusz* (Warszawa 1976). Ponadto opracował i opublikował wspólnie z Januszem Albinem *Listy Jana Stapińskiego z lat 1895–1926* (Wrocław 1977).

Oprócz pracy naukowo-badawczej angażował się w gremiach kierowniczych zarządzających Uniwersytetem. W latach 1975–1980 był prodziekanem i pełnił obowiązki dziekana Wydziału Historycznego, zaś w okresie 1982–1985 prorektorem UW. Zarówno dorobek naukowy, jak i uzdolnienia organizacyjne sprawiły, że został powołany do pracy w Polskiej Akademii Nauk; pełnił funkcję zastępcy sekretarza Wydziału I – Nauk Społecznych w latach 1984–1988.

Doświadczenia w organizacji i kierowaniu różnymi jednostkami oraz aktywność naukową rozwinął na początku lat dziewięćdziesiątych w nowych tworzących się uczelniach wyższych – czemu sprzyjał proces przebudowy ustrojowej. Nie zrywając ze stołecznym uniwersytetem, wzmocnił kadre naukową Wyższej Szkoły Rolniczo-Pedagogicznej w Siedlcach (obecny Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny), obejmując w roku 1991 stanowisko kierownika Katedry Historii Najnowszej w Instytucie Historii. Później przeszedł do Wyższej Szkoły Humanistycznej w Pułtusku (obecnie Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztor), obejmując obowiązki dziekana Wydziału Historycznego i kierownika Katedry Historii Wsi.

Całe życie zawodowe poświęcił **Sz.** nauce, która była Jego pasją. Plon Jego wysiłku jest przebogaty i różnorodny. Ponad 30 książek – autorskich, współautorskich, pod redakcją, wydawnictwa źródłowe, podręczniki, nie wspominając o drobniejszych formach pisarskich, jak artykuły i studia, recenzje, polemiki, sprawozdania i inne. Wszystko to było możliwe dzięki benedyktyńskiej wręcz pracowitości. Spenetrował naukowo nie tylko archiwa i ksiąźnice krajowe, ale i wiele zagranicznych w: Londynie, Lwowie, Moskwie, Paryżu, Petersburgu i Wiedniu. Publikował w periodykach o ustalonej – wysokiej pozycji naukowej, jak: „Kwartalnik Historyczny”, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, „Wiadomości Historyczne”, „Przegląd Humanistyczny”, „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego”. Był Autorem wielu tekstów biograficznych w „Polskim Słowniku Biograficznym”. Zasiadał w gremiach redakcyjnych czasopism naukowych: „Kwartalnik Historyczny”, „Wiadomości Historyczne”, „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego” (przewodniczący) i „Polskiego Słownika Biograficznego”.

Ważnym polem aktywności naukowej Profesora było kształcenie młodej kadry naukowej. Sam dużo pracując i publikując, miał wiele do przekazania młodym adeptom nauk historycznych. Skupianiu młodych badaczy sprzyjała duża życzliwość, wyrozumiałość i tolerancja dla odmiennych poglądów. Dużo wymagał od siebie i uczniów, dbając szczególnie o przestrzeganie reguł warsztatu naukowego historyka. Ten zespół cech osobowych sprawił zapewne, że garnęli się doń magistranci i doktoranci. Wypromował około 30 doktorów nauk humanistycznych w zakresie historii najnowszej Polski i 300 magistrantów. Kilkunastu z nich jest dzisiaj samodzielnyimi pracownikami nauki – w tym profesorami, wielu zajmuje wysokie stanowiska w życiu państwowym, a ich prace dotyczyły: Siedlec i Podlasia, np.: Zbigniew Kalenicki – *Działalność KPP w okręgu siedleckim w latach 1918-1938* – obrona 1977, Stanisław Janucki – *Powiat Bielsk Podlaski w latach 1918-1945* – obrona 1979, Urszula Gło-

wacka-Maksymiuk – *Gubernia siedlecka w latach rewolucji 1905-1907* – obrona 1981, Henryk Kosieradzki – *Bielsk Podlaski w XIX-XX wieku* – obrona 1981, Tadeusz Krawczak – *Wsie drobnoszlacheckie w Siedleckim 1867-1975* – obrona 1984, Franciszek Gryciuk – *Dzieje Siedlec 1944-1975* – obrona 1985. Z Instytutem Historii UPH związani byli i są uczniowie **Sz.**: F. Gryciuk, Janusz Gmitruk, Arkadiusz Kołodziejczyk, Mirosława Bednarzak-Libera, Romuald Turkowski.

Działalność w ZMW RP „Wici” wywarła ważny wpływ na osobowość **Sz.** Żywo reagował na działalność ZMW. Wspominając, często wracał do lat 1945-1947, kiedy na Zjazd Wojewódzki ZMW RP „Wici” jechał razem z grupą kolegów i koleżanek ze szkoły do Częstochowy otwartym samochodem ciężarowym. Reaktywowanie ZMW 3 grudnia 1980 r. przyjął z radością. Powtarzał: musimy młodym kolegom z ZMW udzielić pomocy. Gdy wiosną 1982 r. wiceprzewodniczący ZK ZMW Stanisław Jekielek zwrócił się do Profesora z propozycją powołania Komisji Historycznej przy Zarządzie Krajowym ZMW w Warszawie, dzięki działaniom **Sz.** Komisja Historyczna ukonstytuowała się i podjęła szybko działalność. W krótkim czasie przekształciła się w swoisty instytut badawczy wiejskiego ruchu młodzieżowego. Wydawała dokumenty, materiały z konferencji naukowych oraz własny periodyk „Roczniki Dziejów Ruchu Młodowiejskiego”. Miała swoje odpowiedniki przy każdym Zarządzie Wojewódzkim ZMW. Było ich w kraju 49, tyle ile województw. Skupiały one ok. 5000 działaczy wiejskiego ruchu młodzieżowego, wśród których byli: działacze ZMW RP z lat 1928-1939, powojennego ZMW RP „Wici” (1945-1948) oraz Związku Młodzieży Wiejskiej działającego w latach 1957-1976. Przy odrodzonym ZMW działały więc trzy pokolenia działaczy ZMW.

Zasługi **Sz.** dla ruchu młodowiejskiego i badań nad jego dziejami zostały uhonorowane przez Prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego wysokim odznaczeniem państwowym – Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski, który przyznany Mu został w 70. rocznicę powstania „Wici” w czerwcu 1998 r.

Sz. był niestrudzonym badaczem i propagatorem myśli ludowej. Już we wspomnianej monografii o PSL „Piast” – obok praktyki działania sporo miejsca poświęcił myśli politycznej tego ugrupowania, zwracając uwagę na tak ważne jej segmenty, jak: ustrój państwa, samorząd, reforma rolna, spółdzielczość, oświata i kultura, mniejszości narodowe, polityka zagraniczna. To program PSL „Piast” stał się fundamentem myśli politycznej Stronnictwa Ludowego w roku 1931, powstałego z połączenia tegoż z PSL „Wyzwolenie” i Stronnictwem Chłopskim. Program SL z grudnia 1935 r. był najbardziej uogólnionym wyrazem agraryzmu – ideologii ruchu ludowego, kreślącej wizję ładu społecznego i ustroju Polski na przyszłość. W książce *O rząd chłopskich dusz* dowiódł, jak ważna jest suwerenność polityczna ruchu ludowego, jego niezależność od jakichkolwiek ośrodków wewnętrznych czy zewnętrznych. Ona przesądza w istocie o być albo nie być ruchu politycznego. Ta zasada pozostaje aktualna na dziś i przyszłość.

Ważnym obszarem badań naukowych **Sz.** były dzieje Ochotniczych Straży Pożarnych. Dawał temu wyraz w czasie prowadzonych seminariów magisterskich i doktorskich. W drugiej połowie lat siedemdziesiątych podjął na ten temat systematyczne kwerendy w Polsce i za jej granicami. W ciągu 5 lat zgromadził ogromny materiał, którym zainteresował Zarząd Główny Związku Ochotniczych Straży Pożarnych. Wtedy jeszcze poza sympatią i zrozumieniem dla swojej pasji nie uzyskał żadnego wsparcia i pomocy. Do wydania napisanej przez **Sz.** monografii pt. *Dzieje ochotni-*

czych straży pożarnych przyczyniła się w 1985 r. Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza. Książkę ilustrował Władysław Kopeć – grafik LSW i jednocześnie strażak OSP. Powstała publikacja niezwykła. Po raz pierwszy wszelkie zorganizowane formy walki z żywiołem zostały udokumentowane w opracowaniu naukowym, którego ramy chronologiczne obejmują okres od wieków średnich do 1939 r. Książka ta, przygotowana na podstawie bogatej dokumentacji źródłowej, zasługuje na miano kompendium wiedzy o OSP. Była wznawiana w latach 2002 i 2005.

Dzięki publikacji *Dzieje ochotniczych straży pożarnych* uzyskał uznanie, przyjaźń i sympatię wśród druhów strażaków. Książka ta zwróciła uwagę na potrzebę szerszego prowadzenia badań nad dziejami ochotniczego ruchu strażackiego. Profesor często zapraszany był na ul. Oboźną do Zarządu Głównego Związku OSP, aby wygłaszać referaty i pogadanki. Wkrótce kontakty Profesora zostały sformalizowane w Komisji Historycznej działającej przy Zarządzie Głównym. Przez 20 lat kierował Komisją Historyczną, a w okresie ostatnich lat był jej honorowym przewodniczącym. Wielokrotnie z zadowoleniem podkreślał fakt, że Związek przykłada coraz większą wagę do tradycji. Mówił często, iż nie zna innej takiej organizacji, która dokumentowałaby skrupulatnie swoją działalność, prowadziła kroniki, izby tradycji, a nawet muzea. Wiele OSP ma swoje monografie opracowane najczęściej przez historyków – amatorów. Ideą **Sz.** było inspirowanie środowisk naukowych tak, aby dziejami OSP w większym niż dotąd stopniu zainteresowali się historycy profesjonaliści. Pod jego kierownictwem Komisja Historyczna wydawała „Zeszyty Historyczne ZOSP RP”, organizowała konferencje naukowe, a także ogólnopolskie konkursy kronik oraz konkursy na pamiętniki, wspomnienia, relacje i opracowania z dziejów OSP. Komisja Historyczna mogła merytorycznie pracować dzięki profesjonalnej pracy organizacyjnej Leonardy Bogdan – kierownika działu programowego ZG ZOSP RP.

Zaangażowanie **Sz.** w Komisji Historycznej ZG ZOSP RP związane było z objęciem funkcji prezesa Zarządu Głównego Związku Ochotniczych Straży Pożarnej RP przez Waldemara Pawlaka – prezesa PSL, dwukrotnego premiera rządu RP. Między prezesem ZG ZOSP RP i **Sz.** istniała nić sympatii i szacunku. Współpracę tę pogłębiał dyrektor Biura ZG ZOSP RP Janusz Bonecki, przyjaciel historyków. W tym czasie nastąpiło nawiązanie ścisłej współpracy między Komisją Historyczną, ZG ZOSP RP a Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego. Współpraca ta zaowocowała licznymi wystawami poświęconymi dziejom OSP i współtwórcy nowoczesnego ruchu strażackiego – Bolesławowi Chomiczowi. Pracownicy Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego i Zakładu Historii Ruchu Ludowego aktywnie uczestniczyli przy organizowaniu konferencji i publikacji z okazji 125. rocznicy „Strażaka”. Inicjatywy te podejmowane były przy pełnej akceptacji i wsparciu **Sz.**, który do końca interesował się pracami Komisji Historycznej ZG ZOSP RP.

Po mistrzu prof. Stanisławie Szczotce nie tylko odziedziczył, ale twórczo zrealizował dwie wielkie idee. Prof. Szczotka często odwiedzał Wincentego Witosa przed wybuchem II wojny światowej – gdy był na tułaczce politycznej w Czechosłowacji. **Sz.** zadbał o to, by wszystko, co wiąże się z osobą największego z chłopów polskich, ich przywódcy, nigdy nie zostało zapomniane. W 1967 r. wydał *Moją tułaczkę* poprzedzoną siedmioarkusową biografią przywódcy polskich ludowców. Była to pierwsza naukowa biografia Wincentego Witosa: *Wincenty Witos. Moja tułaczka*, przygotował do druku, biografią Wincentego Witosa poprzedził J.R. Szaflik (Warszawa 1967). Na początku lat osiemdziesiątych podjął wspólnie z Eugeniuszem Karczewskim

przygotowanie pięciotomowego wydawnictwa dzieł wybranych W. Witosa. Prace te trwały przez ponad 20 lat i uwieńczone zostały sukcesem. W roku 1994 zmarł E. Karczewski, Sz. wziął na własne barki trud ogłoszenia drukiem pozostałych dwóch tomów. Starannie przygotowane pod względem naukowym i edytorskim *Dzieła wybrane* (t. 1-5, Warszawa 1988, 1990, 1995, 2003, 2007) Wincentego Witosa stanowią kopalnię informacji nie tylko do dziejów ruchu ludowego wsi i chłopów, ale także historii Polski. Są nieocenionym źródłem badawczym nie tylko myśli politycznej Witosa, ale i całego ruchu ludowego oraz polskiej myśli politycznej. To Sz. przywrócił W. Witosa – chłopom, wsi, ludowcom i Polsce.

Drugą wielką ideą, którą zrealizował w spadku po prof. Szczotce było powołanie do działalności w 1992 r. Ludowego Towarzystwa Naukowo-Kulturalnego. To prof. S. Szczotka należał do grona ludzi skupionych wokół wybitnego uczonego prof. Franciszka Bujaka, którzy w ostatnich latach przed wybuchem II wojny światowej powołali do życia Zrzeszenie Inteligencji Ludowej i Przyjaciół Wsi. Dzieło to kontynuował w latach II wojny światowej Wincenty Bryja, stając na czele Związku Pracy Ludowej „Orka”. Na progu przebudowy ustrojowej, gdy trudne były do przewidzenia losy Polskiego Stronnictwa Ludowego i zagrożenie jego samodzielności Sz. z gronem bliskich mu współpracowników z różnych ośrodków w kraju podjął dzieło zbudowania organizacji skupiającej inteligencję związaną z ruchem ludowym. Był od początku – przez 16 lat – aż do ostatnich chwil życia prezesem ZG LTN-K. Był też pomysłodawcą wydawania periodyku Towarzystwa – „Myśli Ludowej”, którego numer 1 ukazał się w 2009 r., już po jego śmierci.

Sz. był pomysłodawcą i realizatorem trzech Kongresów Historyków Wsi i Ruchu Ludowego. Pierwszy odbył się w Rzeszowie – w czerwcu 1995 roku – w 100-lecie polskiego ruchu ludowego, w kolebce ludowców – tam gdzie powstało Polskie Stronnictwo Ludowe. Plonem obrad było pięciotomowe wydawnictwo pod wspólnym tytułem: *Chłopi. Naród. Kultura*. O ile I Kongres był swego rodzaju podsumowaniem stanu badań nad polskim ruchem ludowym, o tyle drugi – zorganizowany w Lublinie we wrześniu 2000 r. – stanowił pewien zwrot ku przyszłości. Dzieje i przyszłość polskiego ruchu ludowego – te słowa uogólniały jego problematykę. Kongres zgromadził 170 badaczy ze wszystkich ośrodków akademickich Polski. Plonem wysiłku naukowego było trzypięciotomowe wydawnictwo pod wspólnym tytułem – *Dzieje i przyszłość polskiego ruchu ludowego*.

Sz. posiadał następujące odznaczenia i nagrody: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1964), Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (1969), Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski (1984), Krzyż Komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski (1998); Złotą Honorową Odznakę Związku Młodzieży Wiejskiej (1970), Medal Komisji Edukacji Narodowej (1976), Odznakę Honorową za Zasługi dla Archiwistyki (1978), Medal 40-lecia Polski Ludowej (1984), Tytuł Honorowy „Zasłużony Nauczyciel Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej” (1985), Brązowy Medal za Zasługi dla Obronności Kraju (1986), Złoty Znak Związku (1996); Nagrodę Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki indywidualna stopnia drugiego (1977); Medal Nagrodowy za zasługi dla rozwoju Zakładu Narodowego im. Ossolińskich Biblioteki Polskiej Akademii Nauk we Wrocławiu (1980)

Zmarł w sobotę 24 maja 2008 roku, o 4 nad ranem w Gliwicach (choroba nowotworowa). Aż 63 lata pracowitego życia związał z polskim ruchem ludowym, więcej niż połowę jego funkcjonowania w zorganizowanych formach. Był politycznym

wnukiem Wincentego Witosa, Macieja Rataja i Stanisława Mikołajczyka. Zostawił w spadku dzieła służące młodzieży akademickiej, ludowcom, Polakom. Osobowość **Sz.** cechowała pracowitość, duże wymagania od siebie i innych, obiektywizm w ocenach, życzliwość dla drugiego człowieka, duża wrażliwość społeczna, nie obawiał się bronić pokrzywdzonego, choć nie zawsze na to zasługiwał, uczciwość do szpiku kości, bezinteresowność, benedyktyńska wręcz pracowitość.

Dnia 30 maja 2008 r. z całej Polski zjechały się delegacje LTN-K, straży pożarnych, ośrodków akademickich, kombatantów, ludowców. Dom Pogrzebowy na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach w Warszawie nie mieścił przybyłych. Tonął w kwiatach. **Sz.** żegnali: Jarosław Kalinowski – wicemarszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, przewodniczący Rady Naczelnej PSL, prof. dr hab. Adam Koseski – rektor Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusku, prof. dr hab. Wojciech Tygielski – prorektor Uniwersytetu Warszawskiego, prof. dr hab. Marek Trombski – wiceprezes ZG Związku Ochotniczych Straży Pożarnych RP, prof. dr hab. Stefan Józef Pastuszka z Uniwersytetu Jana Kazimierza w Kielcach (w imieniu uczniów), prof. dr hab. Jan Jachymek – w imieniu ZG LTN-K i Wszechnicy Świętokrzyskiej, dr Janusz Gmitruk – w imieniu Zakładu Historii Ruchu Ludowego i Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego.

Wieś – chłopi – ruch ludowy – państwo, Księga Pamiątkowa Profesora Józefa Ryszarda Szaflika, pod red. A. Kołodziejczyka, Warszawa 1996.

Janusz GMITRUK

WRÓBLEWSKI Witold (1885-1954), lekarz medycyny, komendant szpitala polowego w Siedlcach w 1939 r., zaprzysiężony lekarz Związku Walki Zbrojnej, a później Armii Krajowej, lekarz 34 Pułku Piechoty Podlaskiej Dywizji Armii Krajowej „Zenona”.

Ur. 22 II 1885 r. w Iszymie w guberni Tobolsk na zach. Syberii. Syn powstańca styczniowego Leona Wróblewskiego, zesłanego na 20 lat katorgi do Omska i Kazimierzy Eljaszewicz, córki zesłańca popowstaniowego Franciszka, który został zesłany do Omska wraz z żoną Marią i dwiema córkami. Po amnestii carskiej rodzice Witolda, zawarli związek małżeński i zamieszkali w guberni orenburskiej w Troicku. Mieli dziewięcioro dzieci. Po skończonym gimnazjum w Troicku, Witold sfinalizował studia medyczne w Kazaniu w 1912 r. Po studiach zaczął pracować w Bieriezowce, w guberni permskiej, a później objął stanowisko ordynatora, w mieście powiatowym Kungur. Po wybuchu I wojny światowej otrzymał powołanie do wojska carskiego jako lekarz

chirurg w szpitalu polowym. W 1917 r. ukończył w Petersburgu kurs chirurgiczny. Od 1917 r. do 1919 r. był kierownikiem szpitala kolejowego w Troicku. W 1917 r. ożenił się z Rosjanką, córką urzędnika kolejowego Lidią Lwowną z d. Jewdokimow (1885-1976). W 1918 r. na świat przyszedł ich pierwszy syn Wiktor, a w 1919 r. drugi syn Władysław. W czasie ataku bolszewickiego na Syberię, szpital ewakuowano do Iszyna, gdzie pozostał wraz z rodziną do 1921 r.

W marcu 1922 r. po przekroczeniu granicy w Stołpcach rodzina Wróblewskiego dotarła najpierw do Siedlec a później zamieszkali w Sarnakach (dawniej miasto, dziś wieś w pow. łosickim, woj. mazowieckie). W 1923 r. rodzina powiększyła się o córkę Janinę Wandę, ur. w Chybowie. Dr Wróblewski z poświęceniem leczył najuboższych i wspierał ich swoją wiedzą medyczną. Zdobył zaufanie miejscowej ludności, która unikała kontaktu z obcymi przybyszami. Życzliwość ludzka i zaufanie do lekarza spowodowały, że osiadł na stałe w Łosicach, gdzie wybudował drewniany dom na skrzyżowaniu ul. Kolejowej i Mickiewicza i prowadził wolną praktykę lekarską. W czasie II wojny światowej, Niemcy odebrali dom właścicielom i urządzili tam siedzibę władz okupacyjnych. Wróblewski dał się poznać jako dobry lekarz i wspierał człowieka, co zaowocowało w 1928 r. stanowiskiem ordynatora szpitala Sejmikowego, a następnie po zmianach organizacyjnych, kierownikiem Ośrodka Zdrowia w Łosicach.

W 1939 r. otrzymał powołanie do wojska, jako komendant szpitala polowego w Siedlcach. Po ewakuacji szpitala do Brześcia nad Bugiem, a potem do Kobrynia, w końcu września szpital rozwiązano a personel zwolniono ze służby. Po powrocie do Łosic dr Wróblewski pracował w miejscowym szpitalu.

W 1940 r. po złożeniu przysięgi został lekarzem najpierw ZWZ a później AK. W latach 1942-1944 był lekarzem Oddziału Partyzanckiego 34 Pułku Piechoty 9 Podlaskiej Dywizji AK Stefana Wyrzykowskiego ps. „Zenon”. Po walce oddziału z niemiecką policją i żandarmerią w dniu 3 maja 1943 r. w lesie Floria, udzielał pomocy medycznej rannemu dowódcy oddziału „Zenonowi”. W oddziale mówiono o lekarzu z szacunkiem „Nasz Doktor”. Podczas uroczystości w Jeziorach w dniu 29 czerwca 1944 r. wręczał w imieniu społeczeństwa Podlasia, sztandar dowódcy OP 34 Pułku Piechoty Podlaskiej Dywizji AK Stefanowi Wyrzykowskiemu ps. „Zenon”. Po zakończeniu wojny był prześladowany przez nową władzę. Aresztowany w dniu 13 maja 1952 r. przez funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa z Siedlec, pod zarzutem udzielania pomocy medycznej partyzantom z AK i Wolność i Niepodległość.

Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie na sesji wyjazdowej w Siedlcach w dniu 24 września 1952 r. skazał go na 11 lat więzienia oraz pozbawienia praw publicznych i obywatelskich. Zwolniony z więzienia, z powodu złego stanu zdrowia, zmarł 13 maja 1954 r. Został pochowany na Cmentarzu Parafialnym w Łosicach (sektor F, nr rzędu 1 nr grobu 2). W 1976 r. dołączyła do męża Lidia Wróblewska, a w 2001 r. syn Wiktor.

W dniu 25 marca 1993 r. postanowieniem Sądu Wojewódzkiego w Siedlcach unieważniono wyrok z 1952 r. Dnia 13 maja 1995 r. w Łosicach przy ul. Narutowicza 6 wmurowano tablicę pamiątkową ku czci dr. Wróblewskiego. Odślonięcia tablicy dokonał jego syn Wiktor, lekarz stomatolog (1918-2001), mjr Aleksander Wereszko ps. „Roch”, oficer szkoleniowy z oddziału „Zenona” i wojewoda białkopodlaski Tadeusz Korszeń. W dniu 19 lutego 2009 r. uchwałą Rady Miasta jednej z ulic Łosic nadano nazwę Dr. Wróblewskiego, a w 2007 r. Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Łosickiej nadało lekarzowi plaketkę zasłużonego dla Ziemi Łosickiej.

Kordaczuk S., *Podlaskim szlakiem oddziału partyzanckiego „Zenona”*, Siedlce 2007, s. 56, 203; **Frankowski K.**, *„Kajtek” Na ścieżkach Podlasia, wspomnienia z lat dziecięcych, okupacji, PRL-ki i III RP*, Lublin 2009 s. 89, 95; **Podnieńska E., Wyczółkowska- Łotocka B.**, *Ślady pamięci o oddziale partyzanckim „Zenona” 34 PP 9 Podlaskiej Dywizji Armii Krajowej na Ziemi Łosickiej*, Łosice 2009, s. 106-108, 113; Urząd Miasta i Gminy w Łosicach - *Uchwała z dn. 19.02.2009 r. nr XXVI/154/09*; **Archiwum Państwowe w Siedlcach** – materiały przekazane przez Stowarzyszenie „Zenoniaków” w 2013 r. T-23; Muzeum Ziemiaństwa w Dąbrowie, Oddział Muzeum Regionalnego w Siedlcach, strona muzeumdabrowa.pl; Cmentarz Parafialny w Łosicach.

Anna KŁOŚ*

* Wydział Humanistyczny UPH w Siedlcach